

Історичний розвиток інституту обшуку у кримінальному процесі

Степова М.В., здобувач кафедри кримінального процесу НАВС
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент *Хахуцяк О.Ю.*

Обшук як слідча (розшукова) дія широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом отримання доказової інформації при розслідуванні кримінальних проваджень. Звернення до історичних аспектів проведення обшуку в кримінальному процесі мають суттєве значення для враховування при подальшому розвитку та вдосконаленні даного інституту.

Хотілось би зазначити, що історія обшуку бере свій початок з XV століття. На початку формування Російського кримінально-процесуального законодавства обшук розглядався як діяльність по збору доказів, від результатів якої, залежав спосіб суду над підсудним. Перша згадка про цей інститут відносяться до Судебнику Івана III. За Судебника 1497 і 1550 обшук і тортури були основними методами ведення кримінального процесу, причому все кримінальне судочинство того часу іменувалося обшуком.

Таким чином, повальний обшук містив у собі всі ознаки допиту і був мало схожий на сучасну слідчу дія, іменовану обшуком. Тому В.І. Даль визначає повальний обшук як загальний допит жителів за якої-небудь справи, а І.Л. Петрухін називає його взагалі просто розпитуванням.

Так, підтримуючи думку професора В.Д. Спасовича, який писав, що повальний обшук є свідчення цілої громади, миру. Повальний обшук був одним з основних розшукових дій і, на думку І.Л. Петрухіна, «загальною мірою боротьби зі злочинністю». Соборне укладення 1649 р. більш детально регламентувало порядок кримінального судочинства, проте обшук, як і раніше розглядався саме як процес безпосереднього доведення вини особи.

Поступово повальний обшук перестає користуватися довірою, так як допускає можливість спотворення даних: все більше поширювалися випадки підкупу осіб, що приймали участь у повальному обшуку. Укладення 1649 р знало і прообраз сучасного обшуку, яке представляло собою виявлення у запідозреного викрадену річ.

Необхідно зазначити, що тільки до XIX століття сформувалося поняття обшуку як процесуальної дії, як одного із засобів доказування. У Зводі законів Російської імперії 1832 говорилося про обшук як спосіб збирання доказів.

Істотне переосмислення поняття обшуку як одного із засобів збирання доказів відбувається у зв'язку з прийняттям Статуту кримінального судочинства 1864 року, де в ст. 43 вперше з'явилася норма про обов'язкову присутність понятих при проведенні обшуку. У цей період обшук з всеосяжного способу збору доказів у справі перетворився на конкретну слідчу дію.

Умови та порядок проведення обшуку в більшості своїй були схожі з сучасними положеннями кримінально-процесуального закону. У наказі начальника міліції РРФСР № 24 «Про правила проведення обшуків» від 16 березня 1921 було зазначено, що підставою для проведення обшуку називалося «ґрунтовна підозра в тому, що в місцях, які повинні бути обшукані, ховаються: необхідні для справи речові докази; розшукуваний злочинець. Формальною підставою для виробництва даної слідчої дії служив «ордер, виданий начальником кримінально-розшукової установи».

Досить конкретну і детальну регламентацію проведення обшуку отримало в КПК РРФСР 1922 р. і КПК РРФСР 1923 р.

Таким чином, в перших вітчизняних кримінально-процесуальних законах проведення обшуку отримало досить детальну регламентацію. Разом з тим, цими актами заперечувалася роль суду у прийнятті рішення про обшук, тобто закон допускав можливість істотного обмеження прав особи без попередньої судової перевірки.

У 1934 р при НКВС було створено Особливу нараду, яка діяла поза процесуальним порядком і не була пов'язана суворими рамками закону. У цей період стало можливим проведення обшуку без постанов, ордерів та без понять. Реформа вітчизняного законодавства, розпочата наприкінці 50-х рр. ХХ ст. була спрямована на подолання наслідків культу особи.

Хотілось би звернути увагу на те, що законодавча вимога про санкціонування обшуку було помітним кроком у зміцненні законності, ставши певною перепорою від необгрунтованого вторгнення в сферу особистого життя громадян.

Логічним підсумком реформи стало прийняття 28.12.1960 КПК РРФСР, який вступив в дію 01.04.1961 в якому проведення обшуку було присвячено кілька статей. КПК РРФСР 1961 р. встановив, що обшук проводиться лише за постановою слідчого і з санкції прокурора, в присутності понять і особи, у якій проводиться обшук. Обшук житла чи іншого володіння особи, за винятком невідкладних випадків, проводиться лише за вмотивованою постановою судді (ст. 168, 169 КПК). З цього моменту і протягом більш ніж сорока років дії КПК процесуальна регламентація обшуку в основних своїх рисах кардинальним змінам не піддавалась.

28 червня 1996 року було прийнято першу в українській історії Конституцію незалежної держави України, у якій знайшли закріплення принципи недоторканості особи, приватного життя, житла. Отже, зміни, пов'язані з прийняттям Конституції вимагали змін і в кримінально- процесуальному законодавстві. Важливим етапом розвитку стало прийняття 13.04.2012 Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 20.11.2012.

Так, інститут обшуку є в даний час суворо регламентованим кримінально-процесуальним законом слідчою (розшуковою) дією, яка служить для збирання доказів у кримінальному провадженні.

Отже, за віхам історії можна дійти висновку, що для самостійної регламентації та закріплення такої слідчої (розшукової) дії як обшук, знадобилося не одне сторіччя. Історія становлення і розвитку кримінально-процесуального законодавства, що регламентує процедуру проведення обшуку, пройшла довгий і складний шлях. Але не зважаючи на це, і досі потребує внесення деяких змін та оновлення для досягнення результативності їх проведення.

Правові та організаційні засади взаємодії органів досудового розслідування та інших суб'єктів під час розслідування злочинів проти безпеки виробництва

Таран О.В., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННШФПСКМ НАВС

Розслідування злочинів проти безпеки виробництва, з метою отримання доказової інформації, зазвичай супроводжується контактами та взаємодією між